

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

POLİS AKADEMİYASI

"CİNAYƏT HÜQUQU" KAFEDRASI

"CİNAYƏT HÜQUQU"

FƏNNİ ÜZRƏ

MÜHAZİRƏ

Mövzu № 10 : "Cinayətin edilmə mərhələləri"

vaxt – 6 saat
mühazirə – 2 saat
seminar – 2 saat
təcrübə - 2 saat

Tərtib etdi: «Cinayət hüququ» kafedrasının baş müəllimi,
polis polkovniki, h.ü.f.d.

Rəsul Rüstəmov

Mühazirənin mətni kafedranın iclasında müzakirə olunub və bəyənilib.

Protokol № _____ « ____ » _____ 2016-cı il

B A K I - 2016

Mövzu № 10

"Cinayətin edilmə mərhələləri"

Plan:

GİRİŞ

1. Cinayətin edilmə mərhələlərinin anlayışı və əhəmiyyəti.
2. Cinayətin edilmə mərhələlərinin növləri.
4. Cinayəti başa çatdırmaqdan könüllü imtina etmənin anlayışı və əlamətləri.

NƏTİCƏ

ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Bakı, 2020
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Mad. 27-30. Bakı, 2020
3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin kommentariyası (prof. F.Y.Səməndərovun redaktəsi ilə). Bakı, 2019.
4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin «İnsan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında» Fərmanı. Bakı, 1998
5. F.Y.Səməndərov. «Cinayət hüququ». Ümumi hissə. Dərslik. Bakı, 2020
6. Уголовное право. Особенная часть. Учебник. Под. Ред. Ветрова Н.И. и Ляпунова Ю.И. М., 2012
7. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun qərarları. Bakı, 2017.
8. Ахмедов М.Б. Критерии истины в процессе познания уголовного закона. Баку, 1994
9. Х.Д. Алекберов .Преступность и компромисс. Баку,1992;
- 10.А.В.Naumov. «Cinayət hüququ». Ümumi hissə. Dərslik. Bakı, 1998;
- 11.Аğayев İ.А. Cinayət tərkibi. Dərs vəsaiti. Bakı, 2005
12. Qarayev T., Şəmsizadə R. Cinayətin tövsifinin nəzəri əsasları. Bakı, 1984

GİRİŞ

Cinayət hüququ və cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş ictimai-təhlükəli əməlin başa çatdırılması üçün görülən ilk tədbirlərin özünün ictimai təhlükə törətməsi faktları da olur. Ona görə də belə əməlləri nəzərdən qaçıрмаq və onlar haqqında dövlət tədbiri görməmək olmaz. Bu səbəbə görə cinayət qanunu belə əməllər üstündə də cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutur. Belə cinayətlər bütün başqa cinayətlərdən özlərinin tam başa çatdırılması ilə fərqlənir.

Cinayət əməlinin mərhələləri anlayışı da məhz buradan doğur.

Cinayət edilmə mərhələləri – ictimai-təhlükəli əməlin xarakterinə və təqsirkar tərəfindən qəsdin həyata keçirilməsi dərəcəsinə (başba çatmış cinayət, cinayətə hazırlıq, cinayətə cəhd) görə fərqlənən cinayət əməlinin hazırlanması və bilavasitə edilməsi mərhələsinə deyilir.

Sual 1

Cinayətin edilmə mərhələlərinin anlayışı və əhəmiyyəti

Cinayətin hazırlanmasına və törədilməsinə yönələn hərəkətlər qanunla cinayət hesab edilən əməlin bütün əlamətlərinə malik olur. Buna görə də, cinayət qanunvericiliyi təkcə başa çatmış cinayətə görə deyil, həm də bitmiş cinayətdən öncə hələ başa çatmayan ictimai-təhlükəli əməllərə görə də məsuliyyət müəyyən edir.

Cinayətin mərhələləri – kriminal niyyətin həyata keçirilməsinin pillələridir. Cinayət bir halda dərhal, başqa halda isə tədricən, mərhələlərlə edilə bilər.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 27.2-ci maddəsində cinayətin edilmə mərhələləri olan cinayətə hazırlıq və cinayət etməyə cəhd göstərilməmişdir. Lakin, bu maddənin təhlili əsasında həm də cinayətin əlavə bir mərhələsi —başba çatma mərhələsi də fərqləndirilir. Xarakterinə və qurtarma vaxtına görə onlar bir-birindən fərqlənir. Qəsdən törədilən cinayətlərin hazırlanması və bilavasitə törədilməsi ilə bağlı olan pillələrə cinayətin edilmə mərhələləri deyilir.

Cinayət-hüquq nəzəriyyəsində və məhkəmə təcrübəsində cinayətin edilməsinin 3 mərhələsi qeyd edilir:

- cinayətə hazırlıq;
- cinayət etməyə cəhd;
- cinayətin başa çatması.

Cinayətin mərhələləri biri digərindən törədilən hərəkətlərin xarakterinə görə fərqlənir. Cinayətə hazırlıqla müqayisədə cinayət etməyə cəhdə yol verilən hərəkətlər kriminal niyyətin başa çatmasına doğru daha çox yaxınlaşır. Başqa sözlə, cinayət etməyə cəhddə yol verilən hərəkətlər törədilməsi planlaşdırılan əməlin tamamlanmamış obyektiv cəhətini təşkil edir.

Başlanmış kriminal fəaliyyətin qarşısı alındıqda, obyektiv və subyektiv səbəblər üzündən kriminal əməl başa çatdırılmayan hallarda cinayətin edilmə mərhələlərini fərqləndirmək, cinayətin hansı mərhələdə dayandırılmasını aydınlaşdırmaq lazım gəlir. Başlanmış və dərhal da başa çatdırılmış cinayətlərin mərhələləri haqqında məsələ meydana çıxır. Başa çatmış cinayətlərdə cinayətlərin mərhələlərini araşdırmaq lüzumsuz olur.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 28.1-ci və 29.1-ci maddələrinə müvafiq olaraq qəsdən törədilən cinayətlərdə cinayətin mərhələləri mövcud ola bilər. Cinayətin mərhələləri ehtiyatsızlıqla törədilən cinayətlə də mümkün deyildir.

Aydın ki, arzu etmədən, ancaq şüurlu surətdə yol verməklə cinayətə hazırlıq və cinayət etməyə cəhd hərəkətlərinə yol vermək olmaz. Cinayətin qeyd edilən mərhələləri, ancaq məqsədyönlü kriminal fəaliyyətdə ifadə oluna bilər. Beləliklə, cinayətə hazırlıq və cinayət etməyə cəhd birbaşa qəsdlə məhdudlaşır.

Qəsdən edilən cinayət hər 3 mərhələdə törədilə bilər, hər bir halda bu mərhələlərin bir-birinin ardınca baş verməsi məcburi deyildir. Bir halda şəxs heç bir hazırlıq hərəkətlərinə yol vermədən birbaşa qət etdiyi cinayəti törədir. Başqa bir halda isə şəxs törədəcəyi cinayət üçün hazırlıq hərəkətlərini başa

çatdırır, lakin cinayətin bilavasitə icrasına cəhd edərkən (cinayət etməyə cəhd), əməlin qarşısı alınarsa, burada cinayətə hazırlıq mərhələsi cəhd mərhələsi ilə şəxsin ancaq cinayət etməyə cəhdə görə məsuliyyəti yaranır. Əgər şəxs həm cinayətə hazırlıq mərhələsi üçün zəruri olan hərəkətləri etmiş, həm də cəhd mərhələsindən adlayaraq cinayəti başa çatdırırsa, burada həm cinayətə hazırlıq, həm də cinayət etməyə cəhd başa çatdırılan cinayətlə udulur və şəxs, ancaq başa çatmış cinayətə görə məsuliyyət daşıyır. Lakin, bəzən təcrübədə iki və ya daha çox eyni obyektə yönələn cinayətlərin vahid qəsdlə əhatə olunmasına diqqət yetirilir və hansı cinayətin başa çatmış, hansının başa çatmamış olması nəzərə alınır. Bu məsələ ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun "Qəsdən adam öldürmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında" 3 may 1993-cü il tarixli Qərarında deyilir: "İki və ya bir neçə şəxsin öldürülməsi Cinayət Məcəlləsinin 94-cü maddəsinin 4-cü bəndi (maddə 120.2.7.) ilə o vaxt tövsif edilə bilər ki, təqsirkarın hərəkətləri vahid qəsdlə əhatə olunsun və bunlar bir qayda olaraq, eyni vaxtda həyata keçirilsin. Bir adamı öldürməyə, digərinin həyatına sui-qəsdə cəhd etmə bitmiş və ya bir neçə şəxsi öldürmək cinayəti kimi hesab edilə bilməz, çünki iki şəxsi öldürmə barədə cinayətkar qəsd təqsirkarın iradəsindən asılı olmayan səbəb üzündən həyata keçməmişdir".

Qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyi ilk dəfə başa çatmayan cinayətlərə görə cəza təyin edilməsinin qaydalarını müəyyən etmişdir (AR CM-si, maddə 63).

Cinayətin başa çatması vaxtı xeyli dərəcədə qanunvericilikdə nəzərdə tutulan cinayət təriklərinin quruluşundan asılıdır. Formal cinayət təriklərinin nəzərdə tutduğu cinayətlərə hazırlıq və cəhdin mümkünlüyü məsələsinin aydınlaşdırılması nisbətən mürəkkəqliklə xarakterizə olunur. Eyni vaxtda, konkret cinayətin edilmə formasına, cinayətin hərəkətlə, yaxud da hərəkətsizliklə törədilməsinin aydınlaşdırılmasına da diqqət yetirilməlidir. Əgər cinayətə hazırlıq hərəkətlərinə qanunla başa çatmış cinayət kimi

baxılırsa, belə cinayətlərə hazırlıq istisna ediləcəkdir. Məsələn, banditizm (CM, mad. 217). Lakin, banda təşkil etmək fikrində olan şəxs təkbaşına silah əldə edərsə və banda yaratmaq üçün adamlar axtarırsa, belə hərəkətlər silahlı bandalar təşkil etmək əlamətini yaratmır, şəxsin banditizmə hazırlıq üstündə (CM, mad. 28 və 217) cinayət məsuliyyəti yaranır.

Hərəkətsizlik törədilən formal cinayətlərə cəhd mümkün deyildir. Çünki, tərkibdə göstərilən hərəkətsizlik aktı törədilən andan cinayət bitmiş sayılır. Məsələn, səfərbərlik üzrə çağırışdan boyun qaçırma (CM, mad. 321).

Cinayət edilmə mərhələsinin düzgün müəyyən edilməsinin mühüm praktiki əhəmiyyəti vardır. Bundan asılı olaraq başa çatmayan cinayətlər başa çatmış cinayətlərdən fərqləndirilir, cinayətlərin düzgün tövsifinə nail olunur.

Sual 2

Cinayətin edilmə mərhələlərinin növləri.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 29-cu maddəsinə görə, bilavasitə cinayət törətməyə yönəldilmiş qəsdən edilən əməl (hərəkət və ya hərəkətsizlik) şəxsin iradəsindən asılı olmayan səbəblərə görə başa çatdırılmamışdırsa, cinayət etməyə cəhd hesab olunur.

Cinayət etməyə cəhddə verilən tərifi onun obyektiv və subyektiv əlamətlərinə əsaslanır.

Cinayət etməyə cəhdin, adətən 3 obyektiv əlaməti fərqləndirilir.

Birinci – əməl bilavasitə cinayət törətməyə yönəldilir. Cinayət etməyə cəhdə – törədilməsi əvvəlcədən qət edilən cinayətin faktiki edilməsi ilə başlanır. Cinayət qanunu ilə qorunan ictimai münasibətlər qismən ziyan çəkmiş olur. Cinayət etməyə cəhddə törədilən əməllərə dispozisiyada göstərilən cinayətin obyektiv cəhəti qismən icra edilmiş olur. Məsələn, şəxs başqasını öldürmək məqsədi ilə nişan alır, atəş açır; oğru mal-qara aparmaq üçün tövlənin qapısını açmağa cəhd göstərir, yaxud da qapını açır və s.

Cinayət etməyə cəhdin obyektiv əlaməti əməlin başa çatmasında ifadə olunur. Qanunun belə mövqeyi onu göstərir ki, cinayət etməyə cəhddə cinayətin obyektiv cəhəti özünün sonrakı inkişafını davam etdirə bilmir. Bu əlamət cinayət etməyə cəhdi başa çatmış cinayətlərdən fərqləndirir. Cinayət etməyə cəhdin başa çatan cinayətdən fərqləndirilməsi, həm də bu növdən olan cinayətlərin əlamətlərini nəzərdə tutan tərkibin qurulmasından asılıdır. Əgər cinayət etməyə yönələn cəhd maddi quruluşa malik olan tərkiblərdə nəzərdə tutulan cinayətin törədilməsinə yönəldilmişdirsə, ictimai-təhlükəli nəticə baş vermir. Belə ki, başqasını öldürmək məqsədi ilə odlu silahdan atılan güllə dəymir (yaxud, dəysə də, onu öldürmür). Qanunda nəzərdə tutulan nəticə – zərərçəkmiş şəxsin ölümü baş vermir. Mal-qaranı oğurlamaq üçün tövlənin qapısını açmış şəxs ev sahibi tərəfindən yaxalanır.

Cinayət etməyə cəhddə qanunda nəzərdə tutulan ictimai-təhlükəli nəticə baş vermir. Lakin, buradan nəticə çıxarmaq olmaz ki, cinayət etməyə cəhddə, ümumiyyətlə, nəticə olmur. "Cinayətə cəhd – nəticəsi cinayətdir" dedikdə, şəxsin məhz arzu etdiyi nəticənin meydana gəlməməsi nəzərdə tutulur. Bəzən cinayətə cəhddə yol verilən hərəkətlər cinayəti başa çatdırmasa da müəyyən nəticələr doğura bilər. Məsələn, şəxsin qadını zorlamağa yönələn hərəkəti başa çatmasa da, belə əməldən qadının sağlamlığına zərər vurula bilər.

Cinayət etməyə cəhdin üçüncü obyektiv əlaməti – qəsdin şəxsin iradəsindən asılı olmayan səbəblər üzündən başa çatmamasında ifadə olunur. Bu əlamətin mənasına görə qəsdin kəsilməsi, qəsdin başa çatmaması şəxsin öz təşəbbüsü ilə, cinayəti başa çatdırmaqdan imtina etməyə dair daxilən qəbul etdiyi qərarla bağlı olmur. Qəsdin qarşısını alan, onu başa çatdırmağa imkan verməyən amillər meydana gəlir. Qəsdin qarşısını alan, onu başa çatdırmağa imkan verməyən amillər şəxsin iradəsindən asılı olmayaraq yaranır. Cinayətə cəhdi başa çatdırmağa imkan verməyən hallar olduqca müxtəlif ola bilər. Bu, cinayəti başa çatdırmaq üçün şəxsin hazırlığı, alət və vasitənin yararsız olması ilə (seçilən, yaxud hazırlanan açar qifila düşür, beləliklə, qapını açmaq,

əmlakı oğurlamaq mümkün olmur, dələduzluq yolu ilə pul almaq üçün xəzinədara təqdim edilən sənədin saxta olması xəzinədar tərəfindən aşkar edilir), cinayətin predmetinin olmaması ilə (seyfdə pul olmasını zənn edən şəxs seyfi açır, lakin orada pul olmur), zərərçəkmiş şəxsin ciddi müqavimət göstərməsi ilə əlaqədar ola bilər.

Cinayət etməyə cəhd subyektiv cəhətdən birbaşa qəsdlə xarakterizə olunur. Cinayətə hazırlıq kimi cinayətə cəhd də məqsədəuyğun kriminal fəaliyyətdir. Lakin, cinayət etməyə cəhd cinayətə hazırlıqdan fərqli olaraq, cinayətin icrasına başlanğıc formasında olan kriminal fəaliyyətdir. Şəxs hərəkətinin (hərəkətsizliyinin) müəyyən cinayəti törətməyə yönəldiyini dərk edir və cinayəti başa çatdırmağı arzu edir. Əgər şəxs "maddi cinayəti" törətməyə cəhd edərsə, onun qəsdinin məzmununu ictimai-təhlükəli nəticənin baş verəcəyini əvvəlcədən görməsi və belə nəticənin baş verməsini arzu etməsi əhatə edəcəkdir. Cinayət etməyə cəhdin ancaq birbaşa qəsdlə mümkünlüyü məhkəmə təcrübəsində də qeyd edilmişdir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun "Qəsdən adam öldürmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında" 3 may 1993-cü il tarixli Qərarı ilə verilən izahatda qeyd edilir ki, qəsdən adam öldürməyə sui-qəsd, ancaq düzünə qəsdlə mümkündür. Şəxs yol verdiyi hərəkətin ölümdən ibarət ictimai-təhlükəli nəticəni doğuracağını əvvəlcədən görür, belə nəticəni arzu edir, lakin onun iradəsindən asılı olmayan səbəb üzündən belə nəticə baş vermir. Cinayətə cəhd etməyə yol verən şəxsin şüurunda törədiləcək cinayətin bütün ünsürləri əhatə olunur. Lakin, şəxs törədilməsi qət edilən cinayətin başa çatmayacağını əvvəlcədən dərk etmir.

Törədilən hərəkətin (hərəkətsizliyin) xarakterinə və baş verməsi gözlənilən kriminal nəticəyə yaxınlığına görə, cinayətə cəhdin 2 növü fərqləndirilir: cinayətə bitməmiş cəhd və cinayətə bitmiş cəhd.

Cinayət etməyə cəhdin bu növü hərəkətin tamamlanması ilə, cinayətin obyektiv cəhətinin qismən icrası ilə fərqlənir. Şəxsin şüurunda cinayətin başa

çatması üçün obyektiv olaraq tələb olunan, lakin onun tərəfindən tamamilə edilə bilməyən konkret hərəkətlər əks olunur.

Cinayət-hüquq nəzəriyyəsində cinayət etməyə cəhdin yararsız növü şəxsin səhvi ilə bağlı olur. Şəxs ya ziyan yetirmək istədiyi obyektə səhv edir, yaxud da elə alət və vasitələrdən istifadə edir ki, bunlar kriminal niyyəti həyata keçirməyə imkan vermir. Beləliklə, cinayət etməyə cəhdin yararsız obyektə qəsd və yararsız vasitələrlə qəsd növləri fərqləndirilir.

Yararsız obyektə qəsd etməyə göstərilən cəhddə şəxs faktiki səhvə yol verdiyindən, onun əməli obyektə zərər yetirmir. Cinayət etməyə cəhdin bu növündə şəxs öz hərəkətlərini reallıqla mövcud olan obyektə (həyata, mülkiyyətə) istiqamətləndirilir, lakin, qəsd obyektinin xüsusiyyətləri haqqında yanlış təsəvvürə malik olduğundan məqsədinə nail ola bilmir.

Başqa halda, səhv cinayətin predmeti ilə əlaqədar (məsələn, şəxs oğurlayacağı atın tövlədə olduğunu zənn edir, lakin tövləni açarkən atın orada olmadığı bəlli olur), başqa bir halda isə, zərərçəkmiş şəxslə bağlı (ölmüş adamı yatmış hesab edib, ona qəsd etmə) olur. Başa çatmayan cinayətlərə görə məsuliyyətin əsası cinayət tərkibi yaradan cinayət hazırlıq, cinayət etməyə cəhd hərəkətləri (hərəkətsizliyi) sayılır.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 281-ci maddəsinə əsasən, cinayət törətmək üçün vasitə və ya alət axtarma, əldə etmə və ya hazırlama, yaxud cinayət törətmək üçün başqaları ilə əlaqəyə girmə, sövlədəşmə və yaxud cinayət törətmək üçün qəsdən başqa cür şərait yaratma zamanı cinayət şəxsin iradəsindən asılı olmayan səbəblərə görə başa çatdırılmamışdırsa, belə əməllər cinayətə hazırlıq hesab olunur.

Cinayət edilməsinin müstəqil mərhələsi kimi – cinayətə hazırlığın əks məzmunu sonradan törədilən cinayətin edilməsi üçün konkret şərait yaratmaqdan ibarətdir. Hazırlıq hərəkətləri cinayət-hüquq normaları ilə qorunan obyektə bilavasitə qəsd etməyə yönəldilməsə də, məhz qət edilən cinayətin törədilməsinə şərait yaratdığı üçün sosial təhlükəli olur.

Cinayət hazırlığın obyektiv və subyektiv əlamətləri tərəfindən irəli gələrək fərqləndirilir:

1. Obyektiv əlamətlər – vasitə və ya alət hazırlama, cinayət törətmək üçün başqaları ilə sövdələşmə, əlaqəyə girmə, cinayət törətmək üçün başqa cür şərait yaratma;

2. Subyektiv cəhətdən həmişə törədilir;

3. Cinayət törətmək üçün hazırlıq hərəkətləri həyata keçirildikdə, təqsirkarın iradəsindən asılı olmayan səbəblər üzündən cinayət başa çatdırılmır.

Cinayətə hazırlıq törədilməsi planlaşdırılan əməlin baş verməsinə istiqamətlənən aktiv hərəkətlərin törədilməsində ifadə olunur. Lakin, bu hərəkətlər hələ bilavasitə törədiləcək cinayətin obyektiv cəhətini yaradan hərəkətlərə deyilir. Öncə qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsi ilə müqayisədə, hal-hazırda qüvvədə olan cinayət qanunu ilə cinayətə hazırlıq hərəkətlərinin dairəsi xeyli genişləndirilmişdir.

Qüvvədə olan cinayət qanunu cinayətə hazırlığın "cinayət törətmək üçün başqaları ilə əlaqəyə girmə" kimi yeni obyektiv əlamətlərini müəyyən etmişdir.

Cinayətə hazırlıq hərəkətləri bəzən başqa cinayət tərkibinin əlamətlərini yarada bilər. Məsələn, şəxs qəsdən adam öldürməyə hazırlaşarkən, odlu silah əldə edir. Subyektiv hərəkət olsa da, belə hazırlıq hərəkəti qanunsuz odlu silah əldə etmə (CM, mad. 228) cinayət tərkibini yaradır. Belə vəziyyətdə şəxs yaxalanarsa, o, həm qəsdən adam öldürməyə hazırlıq, həm də qanunsuz olaraq odlu silah əldə etməyə görə cinayətlərin məcmusu qaydasında məsuliyyətə alınacaqdır.

Cinayətə hazırlığın sadalanan obyektiv əlamətlərinin hər biri müstəqil əhəmiyyət kəsb etsə də, konkret cinayətə hazırlıq bir, yaxud bir neçə hərəkətdə ifadə oluna bilər.

Cinayət törətmək üçün vasitə və ya alət axtarma, əldə etmə qanuni və ya qeyri-qanuni üsullar vasitə və ya alətin əldə edilməsini nəzərdə tutur. Cinayətin edilmə vasitəsi edilmə alətindən fərqli olaraq, kriminal əməlin edilməsini asanlaşdıran predmetlərdir. Alət və ya vasitə axtarışında, belə predmetlərin pulla alınmasında dəyişdirilməsində, müvəqqəti istifadə üçün götürmədə, oğurlamada və s. ifadə oluna bilər. Məsələn, oğurluq etmək məqsədi ilə müəyyən yerə daxil olmaq üçün açarların əldə edilməsi, adam öldürmək üçün zəhərin əldə edilməsi və s.

Ümumiyyətlə, cinayətin edilmə məqsədinə xidmət edən, onun edilməsini asanlaşdırabilən şeylərdən vasitə və ya alət qismində istifadə edilə bilər.

Cinayətə hazırlıq həm də, cinayət etmək üçün alət və ya vasitənin hazırlanmasında ifadə oluna bilər. Məsələn, subyekt müxtəlif otlardan zəhər hazırlayır, istifadə edilən alətləri təkmilləşdirərək, onların təyinatını dəyişib, soyuq silaha çevirir, atəş açmağa yararlı vəziyyətə gətirir və s.

Cinayət törətmək üçün istifadə edilən vasitələr – maddi aləmnin elə predmetləridir ki, bunlar cinayətin edilməsində tətbiq edilir, yaxud da cinayətin edilməsini asanlaşdırır. Məsələn, oğurluq ediləcək anbara daxil olmaq üçün onun yaxınlığında nərdivan atılır, dələduzlar əvvəlcədən saxta blank hazırlayır və s.

Cinayətin edilməsində istifadə edilən alətlər elə predmetlərdir ki, onların tətbiqi ilə cinayət törədilir. Məsələn, odlu və ya soyuq silah, partlayıcı maddələr və s.

Cinayəti törətmək üçün başqaları ilə əlaqəyə girmə gələcəkdə törədilməsi planlaşdırılan cinayətin icrasını və köməkçisi qismində istifadə edilə biləcək şəxsləri ələ almağa, onları bu işə razı salmağa yönələn fəaiyyətdir.

Cinayət törətmək üçün başqaları ilə sövdələşmə konkret cinayəti iştirakçılıqla törətmək üçün tərkibi 2 nəfərdən az olmayan dəstə təşkil etməni nəzərdə tutur.

Cinayət törətmək üçün başqa cür şərait yaratma bu cinayətin alət və vasitələrinin ələ keçirilməsi və hazırlanması ilə əlaqədar olmayan, lakin törədilməsi qət edilən cinayətin gələcəkdə reallaşdırılmasına kömək edəcək real zəruri şəraitin yaradılmasına yönələn hərəkətlərin edilməsini nəzərdə tutur. Məsələn, başqa cür şərait yaratma – qəsd obyektinin seçilməsi ilə, cinayətin törədilməsi ilə bağlı planın hazırlanmasında, cinayətin törədiləcəyi yerdə ərazinin öyrənilməsində, mühafizə itlərinin zəhərlənilib öldürülməsində və s. ifadə oluna bilər.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 28.2-ci maddəsinə görə cinayətə hazırlıq yalnız ağır və xüsusilə ağır cinayətlərin törədilməsinə yönəlmiş hazırlıq cinayət məsuliyyətinə səbəb olur.

Sual 3 **Cinayəti başa çatdırmaqdan könüllü imtina etmənin anlayışı** **və əlamətləri**

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 30.1-ci maddəsinə əsasən cinayəti başa çatdırmaq imkanına malik olduğunu dərk edən şəxs tərəfindən cinayətə hazırlıq hərəkətlərinin və ya bilavasitə cinayət törətməyə yönəldilmiş əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) dayandırılması cinayəti törətməkdən könüllü imtina etmə sayılır.

Cinayət hüququnda stimullaşdırıcı norma kimi tanınan cinayət törətməkdən könüllü imtina etmənin əsas təyinatı başlanmış, lakin başa çatdırılmamış cinayəti dayandıрмаğa nail olmaq, onun qarşısını almaqdan ibarətdir. Başqa sözlə, qanunverici orqan belə stimullaşmış normanın köməyi ilə şəxsi başlamış olduğu, lakin başa çatdırmadığı cinayətdən könüllü imtina etməyə vadar etmək məqsədi güdür. Cinayəti başa çatdırmaqdan könüllü imtina cinayət məsuliyyəti yaratmır. Cinayətdən könüllü imtina etmə cinayətə

hazırlıq və cinayət etməyə cəhdə görə cinayət məsuliyyətini aradan qaldıran haldır.

Cinayəti başa çatdırmaqdan könüllü imtina etmə 2 əsas əlamətlə xarakterizə olunur: könüllü və qəti (həmişəlik) imtina.

Könüllü imtina şəxsin şüurlu surətdə özünün iradəsi ilə başladığı cinayətin dayandırılmasını nəzərdə tutur. Könüllü imtina o halda mövcud olur ki, kriminal niyyəti tam həyata keçirməyi mümkünlüyünə heç bir obyektiv maneənin olmadığı aşağıdakı şəxs tərəfindən dərk edildiyi halda o, kriminal hərəkətini dayandırır.

Könüllü imtina elə şəraiti nəzərdə tutur ki, burada törədilməsi qət edilən cinayətin həyata keçirilməsi üçün yaranmış maneələri aradan qaldırmağa ehtiyac olmur, həm də belə maneələr mövcud olsa da, şəxs onları aradan qaldırmağı mümkün sayır.

Yaranmış maneələri aradan qaldırılmasına inanan şəxs başladığı cinayəti başa çatdırmadan dayandırarsa, belə hallar cinayətdən könüllü imtina kimi qiymətləndirilə bilməz. Ali Məhkəmənin Plenumunun "Zorlama işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında" 25 mart 1964-cü il tarixli Qərarında deyilir ki, şəxsin iradəsindən asılı olmayan səbəblər üzündən cinayət hərəkətlərinin dayandırılması könüllü imtina kimi qiymətləndirilə bilməz.

Cinayətin dayandırılması könüllü imtina kimi qiymətləndirilirsə, belə hərəkətlərin hansı motivlə edilməsinin əhəmiyyəti yoxdur. Könüllü imtina müxtəlif amillərin təsiri altında yarana bilər. Məsələn, şəxs məsuliyyətə alınmasından və rüsvay olunacağından qorxaraq, ya da zərərçəkmiş şəxsə rəhmi gəldiyindən cinayəti başa çatdırmaqdan imtina edə bilər.

Lakin, bir şeyi nəzərə almaq lazımdır ki, şəxs əgər hüquq-mühafizə orqanı əməkdaşlarının onun izinə düşdüyü hiss edərsə, yaxud cinayəti başlayarkən, ətrafda onu maneələr olduğunu və onların bu barədə hakimiyyət orqanlarına xəbər verəcəyi təhlükəsi yarandığını düşünərək çarəsindən

cinayəti dayandırarsa, belə dayandırma cinayəti başa çatdırmaqdan könüllü imtina kimi qiymətləndirilə bilər.

Cinayət qəti (həmişəlik) imtina etməyə şəxs başlamış olduğu cinayəti davam etdirməkdən tamamilə və həmişəlik əl çəkir.

Cinayəti başa çatdırmaqdan könüllü imtina etmə, ancaq başa çatmayan cinayətlərdə cinayətə hazırlıq və cinayət etməyə cəhd mərhələsində mümkündür.

Cinayət etməkdən könüllü imtinadan şəxsin törətdiyi hərəkətlər faktiki başqa cinayətin tərkibi olduqda, o həmin cinayətə görə məsuliyyət daşıyır. Məsələn, adam öldürmək üçün qanunsuz odlu silah əldə edən şəxs cinayətdən könüllü imtina etdiyi üçün onun qanunsuz odlu silah saxlamaq üstündə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 228-ci maddəsi ilə məsuliyyəti yaranır.

Cinayət təşkilatçısının, təhrikçisinin və köməkçisinin hərəkətləri ilə cinayətin edilməsi üçün real şərait yaradılmışdırsa, onların cinayəti başa çatdırmaqdan könüllü imtinaya yönələn hərəkəti – cinayəti etmək üçün yaranmış belə şəraiti aradan qaldırdıqda və icraçının belə şəraitdən istifadə etməsinə imkan vermədikdə, könüllü imtina kimi qiymətləndirilə bilər.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 30.4-cü maddəsinə görə köməkçi icraya vəd etdiyi köməkdən imtina etdikdə, yaxud da göstərilən köməyin nəticələrini aradan qaldırdıqda bnlə fəaliyyət cinayətdən könüllü imtina kimi qiymətləndirilir və köməkçi cinayət məsuliyyətindən azad edilir.

Könüllü imtina ilə bağlı hərəkətlərə səmimi peşmançılıqla bağlı hərəkətlərdən fərqli olaraq, cinayət başa çatana qədər yol verilir və bu aktiv formada həyata keçirilir. Könüllü imtina cinayət məsuliyyətinin aradan qaldırmadığı halda səmimi peşmançılıqla bağlı yol verilən hərəkətlər hərəkətlər ancaq məsuliyyəti yüngülləşdirən hal kimi nəzərə alınır.

NƏTİCƏ

Cinayətə hazırlıq və cinayət etməyə cəhdə görə cəza qanunun bu cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulan maddəsi üzrə təyin edilir.

Məhkəmə cəzanı təyin edərkən, təqsiri olan şəxsin etmiş olduğu hərəkətlərin xarakterini və ictimai təhlükəlilik dərəcəsini, cinayət niyyətinin yerinə yetirilməsi dərəcəsini və cinayətin başa çatdırılmaması səbəblərini nəzərə alır.

Cinayət qanununun bu göstərişinin böyük təcrübi və nəzəri əhəmiyyəti vardır. Xüsusən, burada qanun bir daha hər bir cinayət əməlində olduğu kimi, cinayətə hazırlıq və cəhdə də sırf fərdi yanaşmağı tapşırır. Eyni zamanda, hazırlıq və ya cəhd ilə əlaqədar əməli, subyektivi xarakterizə edən cəhdi, müqəssirin niyyətini, onun yerinə yetirilmə dərəcəsini hərtərəfli öyrənməyi qanun tövsiyə edir. Xüsusən, cinayət əməlinin başa çatdırılmaması səbəbinin ətraflı, dərin və hərtərəfli tədqiq edilməsi düzgün hökm çıxarılması üçün zəruri şərtlərdəndir.

Bu göstərişə əsasən, məhkəmə cinayətə hazırlıq və cinayətə cəhd işləri üzrə cəza təyin etdikdə, həm də onun etdiyi əməlin təhlükəlilik dərəcəsini nəzərə almalıdır.